

Т. В. Іванова, ст. гр. УТ-06, С. С. Макаренко, ст. викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми зайнятості в Кіровоградській області

В статті розглянуто сучасний стан зайнятості населення в Кіровоградській області. Виявлено основні проблеми, які виникають на ринку праці при пошуку чи зміні робочого місця. Розроблено рекомендації щодо формування та забезпечення ефективної зайнятості та економічного зростання Кіровоградської області.

зайнятість, ринок праці, інвестиції

В умовах ринкових перетворень фінансові відносини використовуються державою як ефективний регулятор усіх сфер економічного життя суспільства. Сфера зайнятості України характеризується посиленням протиріч між попитом на робочу силу та її пропозицією, послабленням мотивації населення до продуктивної трудової діяльності.

Невідповідність сучасного механізму забезпечення ефективної зайнятості населення Кіровоградської області потребам його випереджаючого розвитку зумовлює необхідність нагального вирішення широкого спектру стратегічно важливих проблем розвитку ринку праці, серед яких соціально значущими є: його недостатня дієвість щодо забезпечення бажаної трудової поведінки економічно активного населення області; посилення розбалансованості між попитом на послуги праці та їх пропозицією; регіональні, галузеві та секторні диспропорції в зайнятості цієї групи населення; послаблення дії стимулів до активного кваліфікаційно-освітнього зростання особистості; ускладнення самого процесу перетікання робочої сили до відкритого сегменту сфери зайнятості, її ефективного залучення до продуктивної зайнятості.

Саме тому актуальною потребою є запровадження принципово нових важелів регулювання регіонального ринку праці, адаптації до цих процесів відповідного мотиваційного механізму забезпечення зайнятості. Актуальність вирішення цих проблем у стратегічній перспективі обумовлена також потребою збалансованого розвитку регіонального ринку праці як структурно цілісного утворення та загалом забезпечення необхідних темпів економічного зростання та підвищення добробуту населення Кіровоградської області.

Метою дослідження є: на основі аналізу зайнятості населення та стану ринку праці Кіровоградської області обґрунтувати напрями формування та забезпечення ефективної зайнятості населення.

Дослідженню проблем зайнятості населення приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, Т. Заяць, О. Грішнова, Ю. Краснов, Г. Купалова, Е. Лібанова, Л. Лісогор, В. Мортіков, В. Онікієнко, І. Петрова, М. Семикіна, І. Терон, Л. Фільштейн та інші. Незважаючи на значну увагу, яка останнім часом приділяється даній проблемі недостатньо розробленим залишається механізм формування та забезпечення ефективної зайнятості на регіональному ринку праці.

Зайнятість – це діяльність громадян, що пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм доход у грошовій або іншій формі. Ринок праці – система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею і продажем такого товару як робоча сила. Крім того, ринок праці є сферою працевлаштування, формування попиту і пропозиції на робочу силу, це є механізм, який узгоджує ціну та умови праці між роботодавцями і найманими працівниками.

Зайнятість повинна базуватись на трьох взаємопов'язаних елементах:

- висока продуктивність праці;
- виробництво висококонкурентної продукції, що має попит на внутрішніх та зовнішніх ринках;
- гідна оплата праці, що забезпечує розширене відтворення робочої сили, високі добробут і життєвий рівень населення.

Оскільки зайнятість населення визначає стан економіки, обсяг національного виробництва і всі складові економічного зростання, вона є фундаментом соціально-економічного прогресу України, а також Кіровоградської області. Продуктивною може вважатися тільки зайнятість на сучасному обладнанні, що забезпечує високу продуктивність праці і ефективне використання людського потенціалу, а також гідний дохід працівників, достатній для задоволення природних економічних, соціальних і культурних потреб.

Характерною ознакою ринку праці в Кіровоградській області в 2010 році є зниження попиту на робочу силу. За даними державної служби зайнятості на обліку цієї установи на 1 серпня 2010р. перебувало 12,8 тис. незайнятих громадян, які шукали роботу, з них більше половини становили жінки, понад третину – молодь у віці до 35 років.

Кількість вільних робочих місць і вакантних посад станом на 1 серпня 2010р. становила 999 місць проти 1109 місця на 1 липня.

Навантаження незайнятого населення, яке перебувало на обліку державної служби зайнятості, зросло з 12 осіб на одне вільне робоче місце, вакантну посаду на кінець червня п.р. до 13 осіб на кінець липня.

Кількість зареєстрованих безробітних на 1 серпня 2010р. становила 12,3 тис. осіб., що на 1,4% менше ніж на 1 липня. Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по області за липень знизився на 0,03 в.п. і на 1 серпня п.р. становив 2,09% населення працездатного віку. Зниження рівня безробіття спостерігалось майже в усіх містах та районах області.

За сприяння державної служби зайнятості в липні 2010р. працевлаштовано 2 тис. осіб, що на 10,8% менше ніж у червні.

Із Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в липні п.р. на допомогу по безробіттю було витрачено 6336,3 тис.грн. Середньооблікова кількість безробітних, які її отримували впродовж зазначеного місяця, становила 9,6 тис. осіб. Розмір допомоги по безробіттю в середньому на одного безробітного дорівнював 659 грн.

Незважаючи на певні позитивні зрушення у сфері зайнятості, ситуація на ринку праці Кіровоградської області залишається напруженою: збільшення зайнятості (принаймні, в офіційному секторі економіки) відбувається повільними темпами; чисельність звільнених з підприємств перевищує чисельність прийнятих; низька якість вакансій, які пропонуються службою зайнятості; наявність значної територіальної диференціації показників навантаження на вільне робоче місце та рівня безробіття; посилення тенденцій зайнятості у сфері торгівлі.

Ринок праці Кіровоградської області характеризується високою конкуренцією серед претендентів на працевлаштування, значною напруженістю ситуації, що позначається як на тривалості пошуку місця праці, так і на перспективах та якості працевлаштування. Майже третину усього обсягу попиту на робочу силу складає попит на посади службовців, дві третини – на робочі місця, що засвідчує низьку затребуваність трудового потенціалу осіб, які мають вищу освіту. З іншого боку, третина нових робочих місць, що створені в області не є продуктивними, оскільки не забезпечують оплату праці на рівні прожиткового мінімуму.

В умовах ситуації з низькою оплатою праці підштовхує до від'їзду багатьох кваліфікованих робітників та фахівців за межі області. Як результат, Кіровоградська область у 2008-2010 рр. лідирує за показниками міграційного скорочення населення.

Через низьку мотивацію до трудової діяльності, недостатню конкурентоспроможність на ринку праці Кіровоградської області, відсутність необхідних професійних навичок протягом усього періоду ринкових трансформацій має місце масштабне безробіття серед молоді, особливо випускників навчальних закладів. Зокрема, у 2009 р. рівень безробіття серед молодих людей у віці до 25 років у два рази перевищував безробіття серед усього населення (13,3% проти 6,4%). Значним є дисбаланс між попитом на робочу силу і професіями (спеціальностями), що їх здобувають молоді люди у професійно-технічних і вищих навчальних закладах. У 2004–2009 рр. на ринку праці Кіровоградської області постійно не задовольнявся попит на верстатників, електро- і газозварників, будівельників, інженерів-механіків, інженерів-технологів. При цьому через обмежений попит місяцями не мали можливості працевлаштуватися молоді люди, які здобули спеціальності операторів комп'ютерного набору, продавців, економістів, бухгалтерів, юристів. Багаторазове скорочення інвестицій в основний капітал у 1990-ті роки і подальше вкладання підприємцями коштів насамперед у торговельно-посередницьку і фінансову діяльність спричинили загострення проблеми оновлення виробничих потужностей. На кінець 2009 р. ступінь зношення основних засобів у цілому в економіці становив 52,6%, у сільському господарстві він перевищив 40%, у будівництві – 50%, а в промисловості досяг 59%, що призвело до домінування в українській економіці низькотехнологічних робочих місць, на яких не можна виробляти конкурентоспроможну продукцію. У свою чергу, низькі продуктивність праці і якість продукції гальмують зростання заробітної плати.

Негативно впливає на структуру робочих місць і зайнятість населення деформована структура експорту. У результаті тривалої сприятливої кон'юнктури металу на світових ринках та багаторічного заниження реального курсу гривні в структурі українського експорту переважала первинна і проміжна продукція, перш за все чорних металів (41,2%). У 2009 р. доходи від експорту машин, устаткування і приладів, транспортних засобів у загальній структурі експорту становили лише 16,4%.

Безглузде знищення матеріальної бази колгоспів і радгоспів та недостатня фінансова підтримка сільського господарства спричинили ліквідацію великих підприємств, а з ними - мільйонів продуктивних робочих місць. На селі панують дрібнотоварні напівнатуральні господарства – незареєстровані селянські приватні господарства з примітивними засобами виробництва і переважанням ручної праці. Частка сільського населення становить близько 31%, а зайнятість у сільському і лісовому господарстві, мисливстві – 15,7% від усього зайнятого населення, що приховує масштабну неповну зайнятість – потенціал майбутнього безробіття й міграції.

Тривала неухвага держави і підприємців до впровадження техніко-технологічних інновацій, деформована структура економіки, високий податковий тиск і низька заробітна плата поряд із накопиченням і консервацією прихованого безробіття спричинили масштабний тіньовий ринок праці в Кіровоградській області.

У 1990-х роках неформальна (незареєстрована) зайнятість в умовах тотальної відсутності вільних робочих місць давала можливість для фізичного виживання людей. Але після 2000 р. під час економічного піднесення її масштаби мали б зменшитися, проте вони навіть збільшилися. За результатами обстежень робочої сили у 2000 р. частка неформальної зайнятості становила 14,8%, а у 2009 р. – вже 21,8%.

Найбільш поширеною є неформальна зайнятість у сільському господарстві (понад 70%), торгівлі, будівництві, послугах з ремонту, готельних послугах і громадському харчуванні.

Переважання в структурі зайнятості низькотехнологічних робочих місць призвело до істотного зменшення питомої ваги працівників у сферах промисловості, що виробляють високотехнологічну продукцію. Кількість найманих працівників у переробній промисловості скоротилася за 2000–2009 рр. на 25%, у машинобудуванні та виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – на 41%, а в легкій промисловості – більш ніж у два рази. Низька якість робочих місць зумовлює зниження попиту на кваліфікованих працівників і втрату ними кваліфікації.

Для ефективного регулювання зайнятості на місцевому рівні бракує надійної статистичної бази. Результати обстеження економічної активності домогосподарств за методологією МОП не дають інформації щодо зайнятості і безробіття в розрізі міст і районів, а це не дає змоги місцевим органам влади приймати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на удосконалення зайнятості населення, профілактику безробіття. У змісті державної статистики відсутня інформація про професійно-кваліфікаційний склад зайнятого населення, що ускладнює формування державного замовлення на підготовку кадрів у професійно-технічних і вищих навчальних закладах, є однією з причин професійного дисбалансу на ринку праці Кіровоградської області.

В обласній програмі зайнятості з року в рік передбачаються майже однакові заходи щодо регулювання зайнятості, що стосуються працевлаштування громадян, які самі звернулися до Державної служби зайнятості з цих питань, а також підприємств – з цього приводу, при цьому такі функції здійснюються лише в обсягах, обмежених фінансовими ресурсами фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Одноманітність підходів до проблем залучення трудового потенціалу у сферу офіційної економіки можна, звичайно, пояснити, передусім, відсутністю фінансових джерел, необхідних для активного впливу на стан ринку праці (обмеженість бюджетних коштів, неефективна фінансово-кредитна політика, проблеми залучення інвестицій в економіку регіону тощо).

Водночас не можна не побачити і окремі позитивні можливості та шанси, використання яких у регулюванні ринку праці, діяльності обласної та районних державних адміністрацій може принести економічні вигоди та інноваційні зрушення для розвитку економіки загалом і регіонального ринку зокрема:

- збереження кваліфікованих робітників та фахівців на підприємствах регіону завдяки зростанню оплати праці, розвитку соціальної інфраструктури;
- активізація процесів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, організація безперервного навчання дорослих в регіоні;
- розширення ємності легального сектору ринку праці за рахунок удосконалення стимулювання праці, територіально-галузевих пропорцій зайнятості, формування дієвої системи соціального захисту зайнятих осіб і тих, хто шукає роботу;
- сприяння піднесенню мобільності працівників, раціональному та ефективному використанню трудового потенціалу регіону у легальному секторі економіки області;
- стимулювання розвитку експортного потенціалу області, модернізація робочих місць на підприємствах регіону, передусім, експортно-орієнтованих;
- заохочення роботодавців, які впроваджують інновації, формують попит на конкурентоспроможну робочу силу, підтримують діяльність навчальних закладів, які готують робітників і фахівців відповідно до потреб економіки регіону;
- сприяння розвитку інфраструктури ринку праці, створення належних умов для широкої інформованості населення про створення нових робочих місць, про особливості попиту на ринку праці на певні професії.

Отже, для подальше процвітання економіки в Кіровоградській області має здійснюватися не за рахунок посилення експлуатації найманих працівників і очікування покращення кон'юнктури на зовнішніх ринках, а на підставі створення умов для продуктивної зайнятості. В узагальненому вигляді ці умови мають базуватися на вирішенні перш за все трьох груп проблем: створення ефективних робочих місць;

підвищення якості робочої сили, що охоплює не лише її кваліфікаційний рівень, а й здоров'я, освіту на базі гідної оплати праці; удосконалення інституційного забезпечення зайнятості.

Кількісний і якісний склад ефективних робочих місць формується перш за все під впливом інвестиційної, грошово-кредитної, бюджетно-фіскальної, експортно-імпоротної політики. Необхідно стимулювати інвестиції в інноваційні проекти на базі вітчизняного інтелектуального капіталу, орієнтацію українських підприємців на реінвестування отриманих прибутків у впровадження інноваційних розробок, закупівлю вітчизняних інновацій, Досягнення продуктивної зайнятості населення поряд із створенням ефективних робочих місць потребує професійно-кваліфікаційного розвитку робочої сили, удосконалення професійної компетентності працівників, що, попри все інше, створює передумови для зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а отже, підвищення оплати праці. З іншого боку, лише освічений і кваліфікований персонал може вимагати впровадження інноваційних технологій і методів управління підприємствами, справедливої участі в їх прибутках, у тому числі через володіння акціями. Доцільно створити на підприємствах спеціальні цільові фонди, які б формувалися за рахунок відрахувань із фонду оплати праці, наприклад у розмірі 1,5%, з їх включенням у собівартість продукції, що дасть змогу з часом відродити матеріальну базу профнавчання на виробництві, здійснювати підвищення кваліфікації працівників один раз на 4–5 років, щорічно навчати новим професіям 300–500 тис. робітників.

З метою подолання професійного дисбалансу між попитом підприємств на працівників і професійною підготовкою молоді в професійно-технічних і вищих навчальних закладах необхідно створити державну систему прогнозування професійного розвитку ринку праці.

Слід розробити систему стимулів і пропагандистських заходів щодо підвищення престижу кваліфікованої праці і робочих професій, удосконалення профорієнтації населення, особливо молоді. Слід щорічно передбачати в місцевому бюджеті кошти на фінансування заходів з професійної орієнтації населення, перш за все у школах і закладах професійно-технічної освіти, посилити відповідальність реабілітаційних установ, центрів зайнятості, молодіжних центрів праці, підприємств за доступність і високу якість профорієнтаційних послуг.

Для досягнення максимального економічного та соціального ефекту від використання трудового потенціалу необхідно підвищувати ефективність регулювання зайнятості населення. Для цього є необхідною реалізація в регіоні концепції продуктивної зайнятості. Цільовими орієнтирами концепції мають бути: створення умов для задоволення найбільш актуальних потреб людей роботі і гідному заробітку як умови розширеного відтворення робочої сили; забезпечення ефективного використання трудового потенціалу на основі оновлення основних фондів та технічного переозброєння промислових підприємств області; створення нових продуктивних робочих місць (орієнтованих не на мінімальну заробітну плату, інакше – вони безперспективні); забезпечення підготовки і гнучкої, мобільної перепідготовки фахівців, рівень знань яких і кваліфікація відповідали б сучасним потребам підприємств на даному етапі ринкових перетворень і в подальшому.

Головними пріоритетами політики зайнятості та підвищення ефективності функціонування ринку праці Кіровоградської області, спрямованої на розширення сфери прикладання праці, формування сприятливого підприємницького середовища та підвищення соціальної захищеності населення, мають бути:

– нормалізація процесів відтворення робочої сили відповідно до цільових орієнтирів соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону;

- підвищення якості робочої сили, вдосконалення її професійно-кваліфікаційних характеристик відповідно до попиту ринку праці;
- збереження ефективно функціонуючих та створення нових продуктивних робочих місць в усіх сферах економічної діяльності, зниження рівня і тривалості безробіття, ліквідація прихованого безробіття;
- посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості за рахунок зростання доходів від праці, розширення сфери нетрадиційних видів зайнятості, стимулювання самозайнятості та підприємницької ініціативи населення;
- збільшення обсягу громадських робіт та поліпшення їх організації, надання додаткових гарантій працевлаштування громадянам, не здатним на рівних конкурувати на ринку праці;
- сприяння орієнтації на масову само зайнятість як на форму трудової діяльності громадян, поєднуючи її з розвитком трудового потенціалу за державною підтримкою праце містких виробництв;
- розширення кола науково-пошукових робіт (методичного, нормативно-правового, програмного забезпечення), спрямованих на підвищення ефективності процесів управління трудовим потенціалом. регулювання його використання та розвитку.

Реалізація запропонованих комплексу заходів, має забезпечити всебічний соціально економічний розвиток ринку праці Кіровоградської області, формування та забезпечення ефективної зайнятості населення, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, сприяти поступовому піднесенню добробуту населення до рівня соціальних стандартів високорозвинених країн світу.

Список літератури

8. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: [колективна монографія] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.
9. Маршавін Ю. М. / Ринку праці та зайнятості населення. - №1. – 2010р. – 17 ст.
10. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: проблеми, тенденції, вибір стратегії: [монографія] / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко, М.О. Родіонова.– Кіровоград: КОД, 2009. – 200 с.
11. Чухно А.А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А.А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15-16

Т. Іванова, С. Макаренко

Проблеми зайнятості в Кіровоградській області

В статье рассмотрено современное состояние занятости населения в Кировоградской области. Выявлены основные проблемы, которые возникают на рынке труда при поиске или изменении рабочего места. Разработаны рекомендации относительно формирования и обеспечения эффективной занятости и экономического роста Кировоградской области.

T. Ivanova, S. Makarenko

Employment problems in Kirovograd region

In the article the current state of employment in Kirovograd region. The main problems in the labor market in finding or changing jobs. Recommendations for ensuring effective development and employment and economic growth in Kirovograd region.

Одержано 03.02.11